

פרשת שמות

נושאי הפרשה: א. הירידה לגלות. ב. ריבוי ישראל והיותם לעם. ג. העינוי במצרים ומאבק המצרים בריבוי. ד. לידת הגואל, ופעולות משה. ה. זעקת בני ישראל מהעינוי – סיבת הגאולה. ו. ירידת ה' על הר סיני על הסנה לגאול את ישראל, דברי משה עם ה'. ז. חזרת משה למצרים, דברי משה עם ישראל ועם פרעה.

הירידה לגלות

החומש פותח בשמות בני ישראל הבאים מצרימה, וצריך להבין מדוע מונים אותם שוב ומה מתחדש כאן, וביאר הרמב"ן שהוא הקדמה לספר כולו שענינו הירידה לגלות והעליה ממנה, וז"ל:

חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד: ורש"י כתב אף על פי שמנאן בחייהם חזר ומנאן אחר מיתתן בשמותם להודיע חבתם שנמשלו ככוכבים שמוציאן במספר ומכניסן במספר, שנאמר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישעיה מ כו). ואלו דברי אגדה, והם דברים של אמת בענין החבוב שהקב"ה מחבבן וכופל שמותם תדיר, אבל קשור הפסוקים וחבורם בוא"ו הוא כמו שפירשתי.

לגוי גדול, אשימך שם

התורה מפליגה בתיאור הריבוי במצרים: "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם", ויש להבחין שהמקום לריבוי של ישראל הוא דווקא בגלות במצרים, כמו שנאמר ליעקב: "אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם", היינו שבמצרים נהיים ישראל לעם, 'גוי בקרב גוי'. ועד כדי כך מצרים היא המקום של ישראל לעניין זה, שכאשר נולד למשה בן במדין הוא קורא שמו 'גרשום' "כי גר הייתי בארץ נכריה", וקשה הרי באותו הזמן כל ישראל בארץ נכריה ומה מיוחד במשה? אלא שמדין ביחס למצרים היא 'ארץ נכריה', מפני שהריבוי של ישראל מקומו כעת במצרים.

ועבדום וענו אותם – על מה?

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו", והנה יש להבחין במצבם של ישראל שמתבאר בפסוק זה – מצד אחד פרו ורבו והיו לעם ואין ביד פרעה לשלחם חזרה לארץ

ישראל, כי לא יתנום יושבי הארץ לשוב, שאינו דומה משפחה של שבעים נפש לעם, ומאידך בארץ מצרים אינם רצויים מפני שאין זה ארצם וחששו המצרים "פן ירבה" וכו' (וכדברי רש"י ש"ועלה מן הארץ" הוא כינוי למצרים עצמם).

שמעתי ממורינו הרב שליט"א שהמצב של ישראל במצרים הוא כעובר ברחם, וכדברי הפסוק 'גוי מקרב גוי', שבמצרים הם נהיים משבעים נפש לעם, והיציאה ממצרים היא הלידה.

וכל ההתמודדות היא על הנושא הזה – הריבוי והיות עם ישראל לעם, וזה מה שפרעה והמצרים מנסים למנוע, ורואים עד כמה הנושא הזה משמעותי שנראה לכאורה שאם לא היו ישראל מתרבים במיוחד לא הייתה בעיה למצרים שישארו במצרים, ואם היו מסכימים להפסיק לפרות ולרבות – בפשטות לא היו המצרים גוזרים עליהם את הגזירות הקשות, אך ישראל שידעו שזהו המקום בו יהיו לעם וגודל מעלת פריה ורביה המשיכו לפרות ולרבות, ונתברכו בברכה מיוחדת: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ".

וכן הדבר בשלב הבא, שכאשר ראו המצרים שאין העינוי ממעט את ישראל, גזרו הם גזרה חדשה – גזירת המילדות, אך בזכות המילדות שיראו את האלקים ולא שמעו למלך מצרים, אף הגזירה הזאת לא רק שלא מיעטה את ישראל אלא "וירב העם ויעצמו מאד". ועל זה אמרו רבותינו (סוטה יא) בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו ישראל ממצרים שלא שמעו לגזירת פרעה אלא אדרבא עשו הכל כדי שיפרו וירבו ישראל ויהיו לעם לה'.

לאחר שכשלו בשלושת גזירותיהם ולא נתמעטו ישראל, גזרו המצרים את הגזירה האחרונה בעניין הזה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון", ובשונה מהגזירות הקודמות, כאן לא כתוב שבכל זאת ישראל המשיכו לפרות ולרבות – אלא בפשטות הפסוקים נראה שגברו בזה המצרים, ובכך מסתיימת הפרשיה. ובדברי חז"ל מבואר שאכן כך הבין עמרם ופרש מאשתו לאחר שנגזרה גזירה זו, שאמר 'לשוא אנו עמלים' היינו שהבין שאין פיתרון לגזירה הזאת, אבל ממשיכה התורה מייד "וילך איש... ותהר האשה... ותרד בת פרעה" וכו'.

והוא מנפלאות תמים דעים שדווקא דרך הגזירה הזאת שפרעה חשב שגבר בה על ישראל באה גאולת ישראל, וכך הגיע משה לבית פרעה שזו הדרך בא מגיע הגואל לישראל (וכן ביוסף, דניאל, אסתר, זרובבל ונחמיה שהגואל מגיע דרך בית המלך).

יותר מכך מבואר בחז"ל (סוטה יא) שאף בגזירה הזאת לא היו הבנים מתים אלא נעשה להם נס ונבלעו בקרקע ולא עלתה ביד פרעה.

שלח משה עבדו

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי".

הלשון איש חוזר כאן שוב ושוב, לא כתוב "וילך עמרם ויקח את יוכבד", אלא "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", והתבאר בפרשת ויגש שכאשר התורה מדברת בלשון "איש" הכוונה היא שיש כאן רצון מאת ה' והפועלים אותו הם שלוחים מאת ה' שיצא הרצון לפועל, ולכן הדגש הוא שנולד הגואל לישראל ופחות מיהו ומה שמו של האדם שפעל כאן, ואף שהם אנשים נכבדים מאוד כעמרם ויוכבד, מפני שבאה התורה להשמיע רק את דרכי ההנהגה בלידת הגואל.

"ותרא האשה כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים", ומה שראתה האשה זה כי טוב הוא, וראתה שייתכן בו ניסים, ושמה אותו בסוף על שפת היאור ובת פרעה רואה אותו ולוקחת אותו,

בת פרעה קוראת שמו "משה" "כי מן המים משיתיהו", השם בו נקרא לאורך כל התורה הוא לא אחר מהשם שאותו נתנה בת פרעה, והדבר מתמיה קצת, ועוד מדוע לא קראה שמו "נמשה"?

נראה שלא רק נמשה מהמים – שפעלו בו, אלא אף הוא פועל שהוא המושה את ישראל מהמים והמגלות, ודרך הגזירה של פרעה להריגת הזכרים, משה מגיע לבית פרעה.

הנהגות משה לפני שנשלח לגאול את ישראל

התורה מספרת לנו שני מעשים על הנהגת משה עם ישראל קודם גילוי הסנה:

א. הושעת ישראל מיד מכיהם "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי".

ב. שפיטת ישראל עצמם, וכדברי האיש המכה "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו", שמשה בא לשפוט את ישראל ולהוכיחם כיצד ינהגו איש עם רעהו. ומצינו שלא רק בישראל הגן על הנרדפים אלא אף כשהגיע למדין הושיע את בנות כהן מדין מהרועים.

כלומר שאם נתבונן על מעשיו של משה לפני שנגלה אליו ה', ומה התבאר בפסוקים להדיא, אלו ב' הדברים המפורשים שאנו יודעים על משה קודם שהתמנה למושיע ישראל.

ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלינו ואת לחצינו

"ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל".

יש להבחין שיש כאן ארבעה לשונות של תפילה וצעקה לה' שיגאלם: 'ויאנחו', 'ויזעקו', ותעל 'שועתם', וישמע אלוקים את 'נאקתם'.

וכנגדם, ארבעה לשונות של יחס ה' להם והסיבה לשינוי ההנהגה לטובתם וסיום ההסתר הגדול: "וישמע אלוקים את נאקתם, ויזכר אלוקים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, וירא אלוקים את בני ישראל, וידע אלוקים".

הידיעה והראיה מבואר בהמשך יותר – מה ראה ה' ומה שמע: "ויאמר אנוכי אלקי אביך אלקי אברהם יצחק ויעקב" שזה כנגד זכירת הברית של אברהם יצחק ויעקב, וממשיך בפסוק הבא "ראה ראיתי את עמי אשר במצרים, ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו, כי ידעתי את מכאוביו", ובזכות כל זה – "וארד להצילו מיד מצרים".

וכן בפרשה של "ארמי אובר אבי" נאמר שטעם גאולתנו הוא בזכות הצעקה והתפילה לה' מגדל הכאב והצער: "ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלינו ואת לחצינו" וכו'.

והדבר צריך ביאור מדוע היו צריכים תפילה? הרי כבר לאברהם הובטח שיגאלו ישראל, ואף ליעקב "ואנכי אעלך גם עלה", ומדוע צריכים הם תפילה גדולה ויחס מיוחד כל כך להגאל? עונה על כך הרמב"ן:

"והאריך הכתוב להזכיר טענות רבות בגאולתם, 'וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו, וירא אלהים, וידע אלהים, כי ידעתי את מכאוביו' (להלן ג ז), כי אף על פי שנשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להגאל, כמו שמפורש על ידי יחזקאל (יחזקאל כ ח), אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו" עכ"ל.

ואמנם לפי דברי רבותינו שחישב הקב"ה את הקץ, אולי ניתן לבאר בפשטות שבזכות התפילה הגדולה והכאב העצום חישב ה' את הקץ, ועל כך מודים אנו בהבאת הביכורים על זה שה' שמע את תפילתנו וגאלנו ממצרים קודם הזמן הפשוט.

וכן הוא בפר' חקת בדברי ישראל למלך אדום "ונצעק אל ה' וישמע קולי וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים" וכן הוא בדברי שמואל לעם ישראל (שמו"א יב ח) "כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל ה' וישלח ה' את משה ואת אהרן ויוציאו את אבותיכם ממצרים" וכן הוא בדברי ה' לעם ישראל בזמן יפתח (שופטים י יא)

הרי שבפר' כאן שנאמר 'ויאנחו ויזעקו ותעל שועתם וישמע אלוקים את נאקתם' יש כאן תפילה לה' שיושיעם ממצרים וה' ברחמיו שמע לתפילתם והושיעם ממצרים, ההנהגה הזאת ממשיכה עם ישראל כדברי שמואל (שם).

ירידת ה' לגאול את ישראל

"ומשה היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן מדין... ויבא אל הר האלוקים חורבה".

ה' יורד להר סיני לגאול את ישראל ממצרים, והוא מה שכתוב בהמשך: "וארד להצילו מיד מצרים", והשכינה יורדת כאן על הר סיני כמ"ש: "וירא מלאך ה' בלבת אש מתוך הסנה", ואף שבתחילה כתוב 'מלאך', בהמשך כתוב: "ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה", וכן "וארד להצילו". (וע' רמב"ן בביאור לשון מלאך).

השכינה ירדה על הר סיני ושכנה על הסנה ואח"כ בברכת משה ליוסף כך נקראת השכינה 'ורצון שכני סנה' (דברים לג טו) (ונראה שיש קשר בין לשון 'הסנה' ל'סיני') וכשרואה משה את המראה הגדול הזה סר לראות, ונגלה אליו ה' לשולחו לגאול את ישראל. את גודל המעמד בירידת השכינה להר ביאר הרמב"ן ואלו דבריו:

"כי נתקדש כל ההר ברדת השכינה אל ראש ההר כאשר בשעת מתן תורה, ומשה בהר היה כי שם עלה, שנאמר 'ויבא אל הר האלהים חרבה' (לעיל פסוק א), והסנה היה בראש ההר, והנה כלו קדוש ואסור בנעילת הסנדל, וכך אמרו בכל מקום שהשכינה נגלת אסור בנעילת הסנדל".

צריך להבין מה זה הירידה כאן, והאם היא ירידה להגלות למשה בלבד או שה' יורד לשכון כאן בהר סיני, ולכאן מהלשון בתחילת הנושא "ויבא אל הר האלוקים חרבה" הרי שההר נקרא כבר הר האלוקים וכן "וזה לך האות כי אנוכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", הרי שנבחר הר להשראת השכינה בתחתונים, וצריך להבין מדוע כאן נבחר ההר ומדוע ירדה שכינה לתחתונים.

והירידה הזאת לא תסתיים בגילוי למשה אלא מכאן והלאה ה' שוכן בארץ, וכמו שרואים שעד יציאת מצרים השכינה מחכה שם לישראל שיבואו ויעבדו את האלוקים על ההר הזה ולאחר שיוצאים למסע במדבר, מבאר הרמב"ן בתחילת פר' תרומה וז"ל:

'וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם (לעיל כד טו) 'וישכן כבוד ה' על הר סיני' עיי"ש בהרחבה גדולה, הרי שלא נסתלקה השכינה אלא נכנסה לתוך המשכן והמשיכה עם ישראל בהנהגת הארון עד שנמצא המקום לה', וראה בתהילים סח כיצד כל הפרק מסתובב מסביב זה העניין כיצד הר סיני והר המוריה עניינם שוה'.

וצריך להבין מדוע דווקא כאן ירדה השכינה לארץ, ואולי יש להציע שבהוצאת עם ישראל ממצרים נבחר העם שה' ישכן בתוכו וכמ"ש (שמות כט מו) "וידעו כי אני ה' אלוקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם" ואף שהיו כבר האבות הקדושים שבהם בחר ה' כמ"ש בעזרא אתה הוא ה' האלוקים אשר בחרת באברהם אבל בזה לא הסתיימה הבחירה אלא עם ישראל הוא נבחר לעם כמ"ש (דברים ז) 'כי עם קדוש אתה לה' אלוקך **בך בחר ה'** להיות לו לעם סגולה...לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם **ויבחר בכם** כי אתם המעט מכל העמים" אלא מדוע אכן בחר ה' בכם ומבאר ב' סיבות כלולות זה בזה: א. "כי מאהבת ה' אתכם" ב. 'ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה' הרי שמשה אומר לישראל אתם נבחרתם בזכות אבותיכם וכן בהמשך בפר' עקב **רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם** מכל העמים כיום הזה' ואף ביחזקאל כ נאמר 'ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלוקיכם ביום ההוא נשאתי ידי להם לתת להם את ארץ כנען' ועי' שם במפר' שי"א שזה על הגילוי הגדול של משה בסנה וא"כ נפלאים הדברים שזה היום שבו נבחר עם ישראל לעם ומכאן והלאה השכינה שרויה בתחתונים וממשיכה עם ישראל עד שיגיעו למקום אשר בו בחר ה' וכדברי הפסוק בתהילים סח "למה תרצדון הרים גבנונים ההר חמד אלוקים לשבתו אף ה' ישכן לנצח רכב אלוקים רבותים אלפי שנאן ה' **בם סיני בקודש**"

שלח נא ביד תשלח

"ויאמר משה אל האלקים מי אנוכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", יש להבחין בטענות משה שטענתו הראשונה היא על השליחות לפרעה: "מי אנוכי כי אלך אל פרעה", ואילו חמשת הטענות שממשיך וטוען הם על השליחות לישראל:

א. "וכי אוציא את בני ישראל".

ב. "ואמרו לי מה שמו".

ג. "והן לא יאמינו לי",

ד. "לא איש דברים אנוכי...",

ה. "שלח נא ביד תשלח", ותשובת ה': "הנה אהרן... ודיבר הוא לך אל העם".

על מה שטען כנגד השליחות לפרעה עונה ה' "כי אהיה עמך", ונתרצה בכך משה כאן, אמנם בפרשה הבאה טוען על כך שוב ויתבאר בעז"ה שם.

אך טענותיו בשליחות לישראל צריכים ביאור, הן הטענות והן התשובות עצמם, והן העניין כולו, שיש לנו להבין מה החשיבות הגדולה לכך שישמעו ויאמינו לו, וכי אם לא יאמינו לו איננו יכולים ללכת לפרעה ולעשות המופתים ולהכות את מצרים בעשר המכות? ומכל מקום לאחר שיעשה את עשרת המכות, האם לא יצאו איתו ממצרים? מדוע כה חשוב שכבר עכשיו יאמינו לו?

רואים אם כן שמשה צריך להגיע לפרעה מכח ובשליחות בני ישראל, ובכח אמונתם בה' שרוצה לגואלם ביד משה.

ועד כדי כך הדבר חשוב שחמשת טענות משה נסובות על הדבר הזה – שיאמינו לו בני ישראל ויקבלהו כגואלם.

א. על הטענה הראשונה "מי אנכי..." וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", התשובה היא: "וזה לך האות כי אנוכי שלחתיך בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון" וכו'.

והאריכו המפרשים לבאר מה האות כאן, ונביא את דברי הרמב"ן:

ועל שתיהן ענהו ה', אמר לו אל תירא מפרעה כי אני אהיה עמך להצילך. וזה לך האות אל העם כי אנכי שלחתיך אליהם, כי בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ומאז יקבלו עבודת השם ללכת אחרי מצותו, וגם כך יאמינו לעולם, ואחריך ירצו לכל מקום אשר תצום. והנה נגליתי לך בהר הזה בלבת אש, כי כן יהיה בעיני כל העם בעבדם אותי בהר הזה:

והנה למשה אות במה שלא יפחד מפרעה כיון שהבטיחו להצילו, ולישראל יהיה להם אות שלא יפחדו מן העמים בבואם אל הר סיני. כי לצאת ממצרים ברצון פרעה אל מקום קרוב דרך ג' ימים לזבוח לאלהים בודאי ישמעו ויעשו כן בין ברצונם בין שלא ברצונם: עכ"ל.

ב. טענתו השניה היא: "ויאמר משה אל האלוקים הנה אנוכי בא אל בני ישראל ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם", ובתשובה שעונה למשה נמצא סוד הנהגת בני ישראל בגאולת מצרים בפרט ובהנהגת ה' לישראל בכלל.

ומתגלת כאן ההנהגה הגדולה בשם הויה. ולפני זה ה' אומר למשה "אה-יה אש-ר אה-יה" "אה-יה שלחני אליכם". ואח"כ "ויאמר עוד אלוקים למשה כה תאמר אל בני ישראל הויה אלוקי אבותיכם... זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר".

וצריך להבין מה ה' אמר למשה האם הנהגת אה-יה או הנהגת הויה.

ושמעתי ממוריני הרב שליט"א שביאור שם אה-יה כפי שביאר רש"י על פי דברי חז"ל שנמצא הקב"ה עם ישראל בכל זמן ואף בעת צרתם, ובגאולתם ממצרים אז יתגלה השם המיוחד, כלומר מי שהוא עכשיו מנהיג בשם אה-יה הוא יתגלה בשם הויה לגאול אתכם.

והנה כאן מתגלה ההנהגה הגדולה בשם הויה והקשר הגדול בין שם הויה להנהגת ישראל, וזה קרה בזמן יציאת מצרים וכמ"ש "אנוכי הויה" אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וכדברי הפסוק בשמואל: "לפדות לך ממצרים גוים ואלוקיו", ולאחר שה' אומר לו באיזה הנהגה גדולה יגאלו ישראל ממצרים הוא אומר לו את שליחותו לישראל, שהנה הגיע זמן הפקידה "לך ואספת את זקני ישראל... ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים", ואומר כאן הקב"ה את כל צורת הגאולה: שמלך מצרים לא יתן אתכם לעלות, אבל בסוף יצאו ברכוש גדול.

ג. הטענה השלישית: "והן לא יאמינו לי", הלשון 'והן' צריך ביאור האם הכוונה היא 'ואם' או 'הרי', ובדרך כלל במקרא 'הן' אינו בלשון ספק אלא בלשון 'הרי' - וודאי כמו "הן בני ישראל לא שמעו אלי".

התשובה לכך היא שלושת האותות, וביאר רש"י שבשני האותות הראשונים מרומז תוכחת למשה על כך שאמר לשון הרע על ישראל, הנחש - שלשון הרע הוא אומנותו של הנחש, הצרעת - שהיא עונש המספר לשון הרע, וילמדו מכך משה וישראל עד כמה גדולה מעלת ישראל בעיני ה'.

ואולי אפשר להוסיף שגם בהם מתגלה שלב נוסף בגאולת ישראל, שכידוע בספר יחזקאל נמשל פרעה לנחש ולתנין, וזה שהמטה נהפך לנחש ומשה חוזר והופכו למטה מראה שליטת משה על פרעה.

וכן הצרעת, מרמזת היא על הנגעים והשחין שילקו המצרים, והפיכת מי היאור לדם כפי שמבאר רש"י שהיאור הוא אלוהיהם של המצרים ומקור כחם.

ד. על הטענה הרביעית: "לא איש דברים אנוכי", תשובת ה': "ואנוכי אהיה עם פין", כפי שראינו ביחס לפרעה ה' ענה כבר: "כי אהיה עמך", אך כאן מתחדש שאף כשידבר לישראל יהיה ה' עם פיו.

ה. כשטוען משה בטענה החמישית: "שלח נא ביד תשלח", כועס עליו הקב"ה: "ויחר אף ה' במשה", וה' עונה לו: "הלוא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא... ודבר הוא לך אל העם" כמו שראינו שחמשת הטענות האלו הם ביחס לדיבור עם ישראל, ולא כיצד ידברו אל פרעה שיתבאר בפרשה הבאה שאף לדיבור עם פרעה יהיה אהרן פה למשה.

שאלנו לעיל שיש להבין מדוע מסרב משה כל כך לקבל עליו את השליחות? וביאר רש"י בשני דרכים:

פירוש אחד: "כל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה",

פירוש שני: "שלח נא ביד תשלח" ביד אחר שתמצא לשלוח, שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד, יש לך שלוחים הרבה" עכ"ל.

ושמעתי ממוריני הרב שליט"א שהביאור השני של רש"י זה שורש כל הפרשה כאן שמשה רבנו השתדל בכל כחו לגרום שגאולת ישראל תהיה נצחית, וכמו שאומר: 'אין סופי להכניסם לארץ' היינו שאם היה מכניסנו לארץ הייתה הגאולה נצחית ושוב לא היינו גולים, ומטעם זה לא חפץ משה רבינו להשלח לגאול את ישראל כעת, שמכיון שה' חישב את הקץ והיציאה ממצרים היא לפני שנגמר זמן השיעבוד הרי שיהיה עוד שיעבוד מלכויות וכמו שה' אמר לו בתחילה: 'אני אהיה עמכם בשעבוד מלכויות' היינו שיהיה עוד שיעבוד מלכויות, ומשה משתדל לפני ה' שישלח ביד מי שעתיד לשלוח - היינו הגאולה השלמה ביד אליהו התשבי בב"א.

ואשובה אל אחי אשר במצרים

"ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים" ע' רמב"ן שזאת אמירה חדשה למשה.

"ויאמר ה' אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המופתים אשר שמתי בידך" וכו', וביאר רש"י שאין הכוונה כאן לשלושת המופתים שיעשה לעיני העם, אלא לעשר המכות, וכבר כאן קודם שהגיע למצרים נאמר למשה כל שליחותו לפרעה מתחילתה עד מכת בכורות.

"ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו".

כפי שרואים כאן ברית המילה קשורה היא לגאולת מצרים, וכמו שכתוב ביהושע "כי מולים היו כל העם היוצאים", וכדברי הקב"ה על ידי יחזקאל: "ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי" שבזכות שני דמים יצאו ישראל ממצרים: דם הפסח ודם המילה ואולי זה הפי' שהתורה הרחיבה במעשה הזה, שישראל והגואל צריכים להיות מושלמים במצוות המילה.

הם מאמינים בני מאמינים

"וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל".

ומבואר מיד שלא רק הזקנים היו שם: "ויאמן העם... ויקדו וישתחוו".

כעת לאחר שהאמינו העם למשה יש בכוחו ללכת לפרעה כפי שהתבאר לעיל, הלכו משה ואהרן לדבר לפני פרעה, ופרעה בחוצפתו אומר: "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח", דבריו אלה הם פתיחה להתמודדות הגדולה שתהיה עם פרעה בפרשת וארא שעניינה להודיע לפרעה את ה', ופרשת בא שעניינה הוא איך משלח פרעה את ישראל.

ואף שבתחילה האמינו ישראל למשה, לאחר שפרעה הכביד את העיניו אומרים השוטרים למשה ואהרן: "אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו", ועל כך אומר משה בפרשה הבאה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי".

עד כדי כך הורע מצבם ששב משה אל ה' וטוען "למה הרעת לעם הזה למה זה שלחתני", אך ה' עונה "עתה תראה" – לא בעוד זמן, אלא עכשיו תראה את הגאולה הגדולה מגיעה "כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו".

והדברים צריכים ביאור רב, הרי זה מה שמשה אמר שעם ישראל לא ישמע, ועל זה נאמר לו שמו של ה' והאותות ובסוף אכן בני ישראל לא שומעים אל משה וכיצד ייתכן שכל האריכות הגדולה הזאת היתה לשוא, ונראה בתחילת הפר' הבאה מה ה' עונה למשה על טענה קשה זו.

פרשת וארא

בפרשה הקודמת ביארנו את המשא ומתן של משה עם ה' בדבר שליחותו, וכפי שהתבאר שם, רובו נסוב על השליחות לישראל, והחל משה רבנו בשליחותו לישראל – לבשר להם את דבר גאולתם, וכמו שראינו על אף חששותיו האמינו לו בני ישראל וקיבלו את דבריו, וכפי שהתבאר שם חשיבות העניין שיגיע משה לפרעה לאחר שבני ישראל כבר שמעו והאמינו לדבריו. אך לאחר שראו שוטרי בני ישראל שדברי משה לפרעה לא רק שלא הביאו להם הצלה אלא אדרבה 'נתנו חרב ביד פרעה להרגם', לא התרצו משליחות משה לפרעה עד שאמרו לו: "ירא ה' אליכם וישפוט".

כששמע משה רבנו את דבריהם אף הוא חזר לה' ואמר: "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" – שלכאורה נראה שהשליחות לא השיגה את מטרתה, אך ה' עונה לו "עתה תראה" – כבר עכשיו תראה "אשר אעשה לפרעה" שהדבר לא יקח זמן.

ובזה מתחילה פר' וארא: בתוספת על השליחות שנשלח משה בפרשה הקודמת, ויש הרבה להתבונן מה נוסף כאן בפר' וארא שיישב את טענת משה ויישב את ליבות בני ישראל.

"וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם", שההנהגה שאני מגיע בה עכשיו היא הנהגת שם הוי"ה שלא נגליתי בה עוד בעולם, ואף לאבות העולם, על אף הניסים הגדולים שנעשו עמם, "ושמי ה' לא נודעתי להם", אך עתה מתחילה הנהגת שם הוי"ה לחול בעולם.

והנה ההבדל בין שם הוי"ה לשם בו נגלה הקב"ה לאברהם יצחק ויעקב, ביארו רש"י והרמב"ן, וז"ל הרמב"ן (יג):

"וידבר אלהים אל משה" – לשון רש"י: וארא אל אברהם וגו' בא-ל ש-די, הבטחתיו הרבה הבטחות, ובכלן אמרתי להם אני אל ש-די. ושמי ה' לא נודעתי להם, לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי להם, שלא נודעתי להם במדה אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת הדברים, שהרי הבטחתים ולא קיימתים. כל אלו דברי הרב.

והחכם רבי אברהם פירש כי בי"ת בא-ל ש-די מושכת, ושיעורו וארא אל אברהם וגו' בא-ל ש-די ובשמי ה' לא נודעתי להם. וענין הכתוב, כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה. והנה אמר הא-להים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות, ולכן אמור לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל. וצדקו כל דברי ר"א בענין הזה.

והנה כשנתבונן על הנהגת ה' עם האבות רואים דברים שלכאורה הם ממש שלא כסדר הטבע, וכדוגמת ארבעת המלכים שגברו על כל כך הרבה אומות, אולם אברהם גובר עליהם. וכמו"כ ה' נותן לו בן 'אחרי בלותי ואדוני זקן'. אבל מכל מקום ההנהגה ביציאת מצרים היא שינוי הטבע לגמרי.

דברי ה' למשה.

תחילה ה' אומר למשה באיזו הנהגה יוצאים ה' ממצרים כפי שראינו, ובהמשך אומר לו מדוע זכו להנהגה גדולה כזאת ומה הטעם שה' גואל את ישראל, ויש כאן שני חלקים:

החלק הראשון: "וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגוריהם אשר גרו בה" – שהגיע זמן הקיום, ובפשטות זו תוספת על הנאמר בפרשת שמות, ששם נאמר שטעם הגאולה הוא בגלל צערם וצעקתם של ישראל ועל כן יוצאים ה' ממקום הצער אל ארץ ישראל, כמ"ש **"וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה"**, וכן **"ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני"**, וכאן נוסף שהסיבה לעליה לארץ היא קיום הברית שנכרתה עם האבות להביא להם את ארץ כנען, וכמו שמסיים בסוף בדבריו לישראל: **"אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב"**.

החלק השני: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל", והוא כמו שראינו בפרשה הקודמת (והתבאר שם מדוע נזקקים לסיבה זו הרי הגיע זמן הקיום).

עד כאן דברי ה' למשה להודיעו גודל ההנהגה בה ה' מוציאם ממצרים וסיבת הגאולה. ומכאן והלאה הם דברים שהתחדשו לאומרים לישראל.

דברי ה' למשה שיאמר לישראל.

"לכן אמר לבני ישראל אני ה'". יש להבחין, שנוספו בשליחות זו הרבה דברים שלא נאמרו למשה בפרשה הקודמת שיאמר לישראל, שבפר' שמות נאמר לו לומר לישראל: **"ה' אלוקי אבותיכם... פקד פקדתי אתכם... ואומר אעלה אתכם מעני מצרים"**, וכל מה שיקרה אותם עד היציאה ממצרים, אך לא על אשר יארע לאחר מכן, וכאן נוסף שלבי הגאולה והלקיחה לעם. וכפי שהתבאר, שכל הדברים כאן הם תשובה לדברי משה **"למה הרעת לעם הזה למה זה שלחתני"**.

ונאמר להם כאן את הסדר והגדולה שיהיו עמהם עד שישכנו בארצם, ולשונות הגאולה וכל סדר הגאולה.

נראה א"כ את סדר לשונות הגאולה:

א. "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", הרמב"ן ביאר שהכוונה היציאה ממצרים עצמה, ואולי אפשר להציע שאין הכוונה ליציאה ממצרים אלא ליציאה מהסבל – שתחילה תיפסק עבודתם הקשה.

ב. "והצלתי אתכם מעבודתם", ביאר הרמב"ן שלא תהיו תחת יד מצרים בארץ אחרת למס עובד, אלא יהיו בני חורין במקומכם, וגם כאן אולי אפשר להציע שתיפסק העבודה בכלל, היינו לא רק עבודתם הקשה, אלא שלא יעבידום המצרים כלל.

ג. "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" – היציאה בעצמה.

ד. "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים, וידעתם כי אני ה' אלוקיכם" – כאן נאמר לישראל גודל המעלה שיזכו לה לאחר יציאתם, שיבואו להר סיני ויהיו שם לעם ה'. וכפי שנראה בהמשך, ביציאת מצרים מתבררת ידיעת ה' הן

לישראל והן למצרים ולפרעה, לישראל הבירור המושלם הוא במתן תורה כמבואר כאן, (אמנם נאמר ידיעת ה' לישראל בפר' בא במכת ארבה, וכן בפרשת בשלח בירידת המן, אבל הידיעה המוחלטת כמו שנאמר כאן תהיה בהר סיני), ולפרעה הבירור הוא בכל הסדר של הפרשה שלנו, ולמצרים הבירור הוא בקריעת ים סוף, כמו שכתוב בפר' בשלח: "וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ברכבו ופרשיו".

ה. "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב", והנתינה תהיה מושלמת – "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'".

"וידבר משה כן אל בני ישראל" היינו שאמר משה את כל הדברים הנעלים שהתחדשו להם כאן לאחר טענתם בפרשה הקודמת, אבל הם לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

אם כן נראה לכאורה שאף שהוסיף לו ה' את כל הדברים האלו לומר לישראל – שליחותו של משה לישראל לא הצליחה, שהרי לא שמעו אליו, אבל התורה אומר מיד אח"כ "ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" כלומר שמשה עדיין שלוח לבני ישראל ואף שבאן לא שמעו, משה ממשיך לדבר לבני ישראל. ולכאן נאמר לו שימשיך לדבר אליהם ומובטח לו שהם ישמעו בסוף.

השליחות לפרעה

לאחר שמשה מסיים ומשלים את השליחות הראשונה – לדבר אל בני ישראל, ה' שולח אותו שוב לדבר לפרעה מלך מצרים, וכמו שראינו בחלק הראשון של השליחות שמשה מסרב וה' ממנה לו את אהרן להיות נביאו, גם בחלק זה של השליחות לפרעה משה מסרב וה' ממנה לו את אהרן לדבר אל פרעה, ולכאורה נראה שעיקר השליחות בפר' שמות היא לישראל ואילו בפרשה שלנו היא לפרעה.

התבאר בפרשה הקודמת, על הפסוק: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" שהתורה לא רצתה לתאר את ייחוסו של משה, אלא רק את פעולת ה' בלידת גואל לישראל; אך כעת בפרשה שלנו לפני שמתחיל משה בשליחותו לפרעה ובסדר המכות והגאולה, התורה מקדימה ומבארת את גודל ייחוסו של הגואל.

ואולי כפי מה שהצענו שבפר' שמות עיקר שליחותו של משה לישראל, ויבא לפרעה הוא וזקני ישראל "ויאמרו אליו ה' אלוקי העברים" וכו' לא צריך לבאר מי הוא משה, שעיקר הנושא הם ישראל. אבל כאן שמתחדש בשליחותו של משה שהוא הולך לפרעה לבדו ולאחר שאמר 'הן אני ערל שפתים' נוסף שאהרן יהיה נביאו לפרעה, ולפני השליחות הזאת מבארים מי הוא הגואל ואת ייחוסם של משה ואהרן.

"וידעו מצרים כי אני ה'", ג' חלקים יש בידיעת ה' על ידי מכות מצרים וכמו שראינו ידיעת ה' של ישראל היא בהר סיני "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם" וכאן נאמר שיש ידיעת ה' למצרים והיא תתקיים בפר' בשלח בקריעת ים סוף כמ"ש "וידעו מצרים כי אני ה'" וכל המשך פר' וארא היא בגילוי לפרעה "בזאת תדע כי אני ה'".

עשר המכות

לפני שננסה לעמוד על המכות עצמן, נבאר כלל ענין המכות וכיצד סדרי ההתגלות האלו, ידיעתו ושליטתו המוחלטת, המתבררת מתוך המכות, על פי מה ששמענו ממורינו הרב שליט"א (כפי הבנת השומע). שכן בסדר המכות הולכת ומתגלית לפרעה ידיעת ה', באופן השולל לחלוטין את דבריו. הנה בתחילה פרעה אמר: "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" וכנגד דבריו אלו יש לנו שתי פרשות: פרשת וארא - בה משה בשליחות ה' יוכיח לפרעה מכה אחר מכה עד שיידע את ה', ופרשת בא - המכות שבה הם לאחר שפרעה כבר יודע את ה', וענין המכות בה הם לשלח את ישראל (וכמו שיתבאר בהמשך בעז"ה).

הנה כנגד דברי פרעה "לא ידעתי את ה'", מוכיח לו משה, בתחילה במטה שנהפך לתנין, ואין זה אות מקרי, אלא התנין הוא כוחו של פרעה, כמבואר ביחזקאל: "התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו", ופרעה אמר: "לי יאורי ואני עשיתיני", ואין כאן מחשבת שוטים, אלא כמו שמבאר הרמב"ן בפרשת יתרו (כ, ג) וז"ל:

'וממין העבודה הזאת היו מהם עובדים לאנשים, כי בראותם לאחד מבני האדם ממשלה גדולה ומזלו עולה מאד כנבוכדנצר, היו אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו וכוונתם אליו יעלה מזלם עם מזלו, והוא ג"כ יחשוב כי בהדבק מחשבתם בו תוסיף לו הצלחה בכח נפשותיהם המכוונות אליו. וזה היה דעת פרעה כדברי רבותינו (שמו"ר טז), ודעת סנחריב שאמר הכתוב במחשבתו "אעלה על במתי עב אדמה לעליון" (ישעיה יד יד), וחירם וחביריו שעשו עצמם אלוהות, כי היו רשעים לא שוטים גמורים.

ועל כך מראה אהרן שאין לפרעה שום כח, אלא שורשו הוא מטה כלומר עץ, ואף לאחר שפרעה מראה שגם הוא יכול להפוך מטות לתנינים, מטה אהרן בולע את מטותם, שבזה הוכח שהכח שמיוחס לתנים הגדול אין בו כח באמת, אך עדיין לא יודע פרעה שה' הוא הפועל כל זאת ויש כאן רק הוכחה על ביטול כחו שלו.

מכאן והלאה מתחיל הסדר של ידיעת ה', שהולך ומתברר ככל שמתקדמים בסדר המכות, וכפי שנראה בלשונות הפסוקים, בתחילה במכת דם נאמר: "כה אמר ה' **בזאת תדע כי אני ה'** הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם".

בהסרת מכת צפרדע נאמר לו: "ויאמר כדברך **למען תדע כי אין כה' אלוקיני**" - שאף שיודע פרעה לאחר מכת דם "כי אני ה'", כעת הוכח לו שאין כה'.

במכת ערוב בפדות שישים ה' בין ארץ גשן לשאר מצרים נאמר: "**למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ**" שאמנם כבר יודע הוא שיש ה' ואין כמוהו, אך כעת נוכח בכחו **בקרב הארץ**.

ואף לאחר שיודע פרעה "כי אני ה' בקרב הארץ" אין הוא יודע שאין כמוהו בקרב הארץ ועל זה משה אומר לו בהכאה במכת ברד "**בעבור תדע כי אין כמוני בקרב הארץ**".

הנה פרעה יודע כבר בהכאה הגדולה במכת ברד שאין כה' בקרב הארץ, אבל עדיין חושב שיש עוד כוחות בקרב הארץ אלא שאינם חזקים כה' ועל זה אומר לו משה בהסרת הברד: "**למען תדע כי לה' הארץ**", ובידיעה זו נשלם סדר המכות בפר' וארא, וכדברי פרעה לאחר מכת ברד: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים", "ולא תוסיפון לעמוד", וכן משה אומר לפרעה: "כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה'" - כלומר מיד ללא עיכובים, מפני שהחלק הזה הושלם. ומכאן והלאה סדר

המכות הוא "למען תספר באזני בנך" וכו', וכן "וידעתם כי אני ה'" – היינו ידיעת ישראל את ה', אך לא ידיעת פרעה וכפי שיתבאר בס"ד בפר' הבאה.

דבר נוסף שיש לנו להבין (קודם שנעמוד על המכות עצמם) זהו הפסוק בפר' בשלח: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך". צריך ביאור על מה מדבר, האם הכוונה היא שה' לא יכה אותנו בצפרדעים ובכינים, הרי אינם מחלות אלא מכות. ואף אם נלמד שהכוונה היא למכת שחין שהיא מחלה, ואולי אף מכת דבר, הרי יש עוד הרבה מחלות מלבד עשרת המכות ואי אפשר לומר על כך: "כל המחלה אשר שמתי במצרים", אם כן פירוש פסוק זה הוא כדברי רבותינו שכל מכה ומכה במצרים היתה של כמה מכות, ועל זה נאמר "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך". וכבר בפרשתנו רואים בפסוקים שבכל מכה כמה חלקים, לדוגמא במכת דם – חוסר המים, מיתת הדגים, ובאישת היאור, וכשאינ מים והיאור מבאיש מסתבר שיש לזה הרבה השלכות והרבה מחלות שה' שולח על המצרים יחד עם מכה זו וכדומה בשאר המכות.

עתה נפנה לבאר את עניין המכות, סדרם והמהלך שבהם:

מכת דם:

המכה הראשונה, שעניינה הכאת היאור שהוא האל והכח של מצרים, והוא מקור השפע של כל ארץ מצרים, ולא רק שפסק מלהשפיע למצריים, אלא הפך לדם ובאש, וההפיכה לדם מסמלת את מות הכח של המצרים.

מכת צפרדע:

מכה זו היא המשך למכת דם, שאף היא ענינה ביאור, אך כאן לא רק שהוכה היאור עצמו ופסק מלהשפיע טובה, אלא ממנו עצמו מגיע הרע לכל מצרים – הצפרדעים, כמ"ש "ושרץ היאור צפרדעים – ועלו ובאו בביתך" וכו'. ארץ מצרים כולה מתקלקלת ונבאשת על ידי היאור, כמ"ש "ותבאש הארץ".

דבר נוסף שמודגש הן במכה זו (ובמכת ערוב) הוא הכאת פרעה עצמו "ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מיטתך... ובכה ובעמך", ובערוב: "הנני משליח בך ובעבדיך" וכו' וכן: "ויבא ערוב כבוד ביתה פרעה".

עוד דבר שצריך להתבונן במכות, זה תפילת משה שיסורו המכות, ובמיוחד במכת צפרדע בלשון תפילה גדולה שפרעה אומר: "העתירו אל ה'" ומשה צועק אל ה' כמ"ש: "ויצעק משה אל ה'" וכן במכת ערוב כתוב "ויצא מעם פרעה ויעתר אל ה'", וכן במכת ברד: "ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה'", וצריך ביאור מדוע נזקק משה לתפילה?

ונראה שבאמת מצד ההנהגה המכה היתה צריכה להמשיך ורק עם תפילה יכול משה לעצור אותה. ודווקא בהסרה בזה מתגלה כח ה' והן במכת צפרדע והן במכת ברד שבהסרתם מתווסף ידיעת ה' – בצפרדע רק בהסרה נאמר 'למען תדע כי אין כה' אלוֹקינו', ובברד בהסרתו הושלם ההוכחה לפרעה וראה 'כי לה' הארץ'.

מכת כינים:

מכה זו היא כבר על ארץ מצרים עצמה, ולא שהיאור מכה אותה אלא אהרן מכה את עפר הארץ וכל עפר הארץ היה כינים בכל ארץ מצרים, כלומר שארץ מצרים נהפכת לכינים ולמקום מקולקל. ועד למכה זו עדיין הצליחו החרטומים להראות את כחם, אבל כינים אין ביד החרטומים לעשות, וכדבריהם לפרעה שמודים הם ש"אצבע אלוקים היא" (שלב נוסף בשבירת כחם הוא במכת שחין כלומר שב' המכות שאין בהם התראה הם כנגד שבירת כח החרטומים).

מכת ערוב:

השחתת הארץ במכה זו היא על ידי הערוב ששולח ה', ששולטות הבהמות והחיות במצרים, ומבואר בפר' בראשית ונח שמעלת האדם היא "ורדו בדגת הים ובעוף השמים" וכן "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ", היינו ששלטון האדם על החיות אינו מחמת רוב כחו, אלא גזירת עליון למעלת האדם, וכאן מאבדים המצרים את מעלת האדם.

עניין נוסף שמתחיל במכה זו הוא עניין הפדות, שנמצא בשלושה מכות, א. כאן בערוב: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך". ב. במכת דבר בין בהמת מצרים ובהמת ישראל. ג. הפדות הגדולה במכת בכורות "אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל". וכפי שהתבאר בכך שאין החיות פוגעות בארץ גשן מלבד ההצלה שבכך – מראה הדבר שמעלת האדם נשארת רק בארץ גשן.

מכת דבר:

במכה זו נגלה לפרעה עד כמה כל החיים שבבריאה תלויים רק ברצון ה', כמו שנאמר לפרעה במכת ברד: "כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ" כלומר כבר הראך ה' שהחיות של הבריאה כולה בידו.

מכת שחין:

עד כאן לא היו המכות במצרים עצמם, וכאן הנגעים הם תחילת ההכאה הישירה במצרים עצמם, כמו שכתוב אצל אברהם "וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו". ומכה זו שוברת את החרטומים עד כדי שאינם יכולים 'לעמוד לפני משה מפני השחין', ומכאן והלאה לא מוצאים אותם יותר מתמודדים עם משה.

מכת ברד:

כל המכות עד כאן הגיעו מהארץ, והמכה כאן היא מכה גדולה ומיוחדת שהשמים מורידים על המצרים את הברד, גודל הפורענות במכת ברד מופלג בפסוקים, שנאמר עליה "אני שולח את כל מגפותי אל לבך", דבר נוסף שנאמר כאן הוא הטעם מדוע העמיד ה' את פרעה עד כאן "בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ". וראה במכת ארבה ששם הסיפור הוא לישראל.

פרשת בא

צריך להבין מה הפתיחה בפר' בא 'ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי וכו' מדוע שונה הפתיחה כאן משאר המכות.

התבאר בפרשה הקודמת בשם מוריני הרב שליט"א שבעשרת המכות יש ב' סדרים, הראשון הוא סדר המכות בפרשת וארא שמטרתם להוכיח לפרעה את ידיעת ה' בעולם: שיש ה' בקרב הארץ והארץ רק לו, ורק הוא בקרב הארץ; וכפי שראינו בשבוע שעבר הסדר הזה נשלם במכת ברד שהודה פרעה ואמר: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים".

השני הוא סדר המכות שבפרשה שלנו, ולכאורה הדבר צריך ביאור, מה הטעם למכות נוספות לאחר שנשלמה ידיעת פרעה? וכפי שפותחת הפרשה בשני טעמים מדוע ממשיך ה' במכות ומדוע מכביר הוא את לב פרעה:

א. "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו – למען שיתי אותתי אלה בקרבו".

ב. "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'".

יש להבחין שבשונה מהפרשה הקודמת שם הטעם היה על מנת שידע פרעה את ה', מטרת המכות בפרשתנו היא שידעו ישראל כי אני ה', כפי שרואים בפסוקים: שבפרשה הקודמת נאמר במכת ברד: "למען ספר שמי בכל הארץ", ואילו בפרשה שלנו הנושא הוא סיפור ישראל: "למען תספר באזני בנך ובן בנך".

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי.

נוסף על עניין ידיעת ישראל שבמכות שבפרשה, עניין נוסף הוא קיום ההבטחה לאברהם בכריתת ברית בין הבתרים: "גר יהיה זרעך בארץ לו להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ואף שגם בשבע המכות של פרשת וארא ודאי שיש קיום להבטחה אך מטרתם העיקרית היא ההוכחה לפרעה את שליטת ה' המוחלטת בעולם, ואילו המכות שכאן הם כבר לאחר ההוכחה ועניינם הוא קיום ההבטחה.

כנגד "דן אנכי" – המכה הראשונה, מכת ארבה. והוא שאמר הפסוק: "למען שיתי אותתי אלה בקרבו" שהמכות האלה מטרתם היא ביחס לישראל – דין למצרים על שעבדו בהם, וכמו שאומר מיד "למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים".

ואף בדברי פרעה רואים אנו שרק כעת הבין שחטא ביחסו לישראל, כדבריו למשה לאחר מכת ארבה: "חטאתי לה' אלוהיכם ולכם, ועתה שא נא חטאתי אך הפעם", ועד כאן לא ראינו שפרעה הבין שטעה ביחסו לישראל, אלא הכיר רק שחטא לה', כמו שאמר במכת ברד: "חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים".

אולי יש ליישב בזה ההבדל בין מכת ארבה לשאר המכות, שבכל המכות רואים אנו שינוי גמור מסדרי הטבע בצורה בולטת, לדוגמא בדם אהרן מכה את היאור – שנהפך לדם, שהשינוי כאן בטבע הוא הן במים שנהפכו לדם והן בצורה – הכאת היאור ומיד ההשפעה, וכן שאר המכות.

אך במכת ארבה הן המכה עצמה והן הדרך בה היא באה ומסתלקת – אינם שינוי מסדרי הטבע, שהרי ארבה הבא על ארץ אינו שינוי מסדר הטבע, והצורה שבה בא מדגישה התורה שנעשה כמה שיותר בצורה טבעית: "ויט משה את מטהו על ארץ מצרים וה' נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה", וכן בלכתו: "ויהפך ה' רוח ים חזק מאוד".

ולפי מה שהתבאר שעניין הארבה הוא קיום "דן אנוכי", הרי שאין המטרה להוכיח דבר לפרעה, ועל כן אין עניין בשינוי סדרי הטבע, ואף שודאי שגם מכה זו מוכיחה את הנהגת ה' בעולם, וכדברי הרמב"ן וז"ל:

ועוד כדי שתספר אתה וכל ישראל לדורות הבאים כח מעשי, ותדעו כי אני ה', וכל אשר אחפוץ אעשה בשמים ובארץ: ע"כ אין זה עיקר עניינה. ואכן רואים בדברי פרעה למשה לאחר המכה עד כמה קשתה עליו מכת ארבה: "ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לה' אלוהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה".

מלבד מה שראינו בשינוי שיש במכה הזאת שמתייחסת היא לישראל, דבר נוסף שהתחדש כאן הוא היחס לעבדי פרעה. שכן עד מכת ברד לא הוזכרו דברי עבדי פרעה, אלא רק דברי פרעה עצמו, וכן סיום כל המכות: "ויחזק לב פרעה".

ואילו בברד שמסתיימת ההתמודדות עם פרעה על ידיעת ה', כתוב: "וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות ויסף לחטוא ויכבד לבו הוא ועבדיו" – שגם עבדיו מכבידים את לבם וממאנים לשלח את ישראל. ובמכת ארבה הם נשברים, כמו שכתוב: "ויאמרו עבדי פרעה אליו... שלח העם", שכבר כששמעו ממה על מכת ארבה נשברו, ופרעה הוא שמכביד את לבו ולא משלח את העם.

דבר נוסף שיש להבחין בארבה, הוא הקשר בינו לברד, שרואים בפסוקים הן כאן והן בסוף הפרשה הקודמת על החיטה והכוסמת – שהארבה הוא המשך לברד: "ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר הותיר הברד" – שתפקיד הארבה לסיים ולהשלים את פורענות הברד.

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

המכה הבאה בה מכה ה' את המצרים היא מכת חושך, יש לשים לב שההתמודדות של משה ופרעה כאן היא על עניין חדש, שנכנע פרעה ומסכים לשלח את ישראל כולם כולל הטף והנשים, אך דורש שהמקנה יישאר.

ומשה לא רק שמסרב, אלא כדבריו: "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות..." עד כדי כך ש"לא תשאר פרסה".

וצריך להבין מה המאבק כאן, מה אכפת לפרעה המקנה, ומדוע הדבר חשוב כל כך למשה.

והנה יש ג' דרכים להציע בזה א. שזה כמשכון כמו הטף במכה הקודמת. ב. שפרעה לא רוצה שיעבדו את ה' כמו שיש קצת משמעות בדברי משה "כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלוהינו", ג' שפרעה רוצה שישראל לא יצאו עם כלום בידם.

ואולי אם נמשיך לפי מה שהצענו, שבארבה התקיים: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי", הרי שכאן המאבק הוא על המשך הפסוק: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

וכנגד זה מתמודד פרעה, אכן, אינו מתנגד שיצאו ישראל ממצרים, אך מתנגד הוא שיצאו עם רכוש ומקנה, ויותר מזה שאינו רוצה שיצאו עם רכוש ומקנה הוא רוצה שגם הצאן והבקר של ישראל ישארו במצרים "רק צאנכם ובקרכם יצג".

אבותינו ירדו למצרים כמו שאמרו לפרעה "לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך" ואת זה פרעה חומד כלומר לא רק שאתם לא תנצלו את מצרים ותשאירו אותה ריקנית אלא אתם תצאו רקנים ואף את הדברים שהבאתם אתכם מארץ ישראל (וודאי שהדברים שורשיים בהנהגת עם ישראל שאבותינו היו רעי צאן) אתם תשאירו אצלי, וכן מיד שירדו השבטים רצה פרעה שיהיו שרי מקנה על אשר לו.

וכן הדבר אצל אברהם שעלה ממצרים כשנלקחה ממנו שרה "ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב" ואותם הדברים צריכים ישראל להעלות ממצרים. וראה זה פלא שכשעלו ממצרים לקבור את יעקב התורה מדגישה "רק טפם וצאנם ובקרים עזבו בארץ גשן" מה הנושא בזה, אלא ששם לא היתה עליה לארץ ישראל ולכן נשארו הטף והצאן והבקר, וכאן שזה עליה ויציאה ממצרים צריך שגם הטף וגם הצאן והבקר לא ישארו בארץ גשן.

ואכן התורה מדגישה שכך היה הן בדברי פרעה לישראל "גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו" והן שזה מה שאכן קרה "וגם ערב רב עלה עמם וצאן ובקר מקנה כבד מאוד" וראה הלשון באברהם "ואברם כבד מאוד".

וכן מצינו בחז"ל שעניין המכה הוא ביחס לישראל, וביחס ל'רכוש גדול'. וכדברי רש"י וז"ל:

"ולמה הביא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתי בביתך ובמקום פלוני הוא".

הרי ששני המטרות שכתב רש"י הם ביחס לישראל:

א. מפני הרשעים שבינם.

ב. בשביל הרכוש גדול.

והוא שאומר ה' למשה מיד לאחר המכה: "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב".

ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנוכי הורג את בנך בכורך.

תגובתו של פרעה לדרישת משה שאף המקנה ילך איתם יוצאת דופן:

"ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות".

ולא מצאנו עד עכשיו שדיבר אל משה בצורה כזו, ומשה יוצא מעם פרעה בחרי אף, וכתב רש"י שיוצא בחרי מפני דברי פרעה.

ולכאורה קשה הרי משה משיבו שבפעם הבאה שיתראו יהיה פרעה זה שירד אליו, ומדוע חרה אפו.

ובאמת צריך הבנה מה הטעם שמסתיים כאן היחס בין פרעה למשה.

שמעתי ממורנו הרב שליט"א שאכן אין בכוחו של משה להכות את פרעה יותר מתשע מכות, והמכה העשירית היא לה' לבדו.

וכדברי חז"ל:

"ועברתי בארץ מצרים" – אני ולא מלאך וכו', וכעת כשעמד פרעה הרשע בכל תשע המכות שנתן לו משה – חרה אפו, כי רואה שלא הצליח לגרום לפרעה להוציא את ישראל, ועל כך נגלה אליו ה' שיש עוד מכה מיוחדת שהוא עצמו יכה את מצרים, ולאחריה לא רק שישלחם פרעה, אלא "כלה גרש יגרש אתכם מזה".

מטעם זה מסכמת התורה לפני פרשת החודש:

"ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה ולא אבה לשלחם".

וכמו שכתב הרמב"ן:

'וטעם ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה - הם המופתים הנזכרים למעלה, ואמר זה בעבור שהשלים כל המעשים שעשו, וגזרת מכת בכורות שכבר הודיעו אותה לפרעה, כי במיתת הבכורות אין למשה ואהרן בה מעשה: ע"כ.

והסיבה היא: "למען רבות מופתים בארץ מצרים", שעל פרעה לקבל מכות נוספות מאת ה', אם כדברי הרמב"ן שמדובר על מכת בכורות, אם כדברי רש"י שהוסיף אף את קריעת הים וניעור המצרים בים.

ובמכת בכורות תהיה ההפלאה הגדולה בין מצרים לישראל, וכמו שראינו בפר' הקודמת שיש ג' הפלאות:

א. בין ארץ גשן למצרים במכת ערוב.

ב. במכת דבר בין בהמת ישראל לבהמת המצרים.

ג. במכה זו "למען תדעו אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל".

ובהפלאה זו כאן נפרדים ישראל מהמצרים ונהפכים ל"גוי מקרב גוי" כלומר שבמכת בכורות בהפרדותם מהמצרים הופכים ישראל לעם.

ולכאן' מכאן והלאה אנו צריכים לעמוד על ב' חלקים: א. ההפלאה שזה הפירוד המוחלט בין ישראל למצריים וכאן נולד העם אמנם הוא עדיין בתוך עם אחר, ב. השלב השני שזה היציאה עצמה ממצרים.

החודש הזה לכם ראש חדשים.

המצווה הראשונה שנצטוו בה ישראל היא מצוות קידוש החודש ומניין החדשים ליציאת מצרים.

וכמו שכתב הרמב"ן:

וטעם 'החדש הזה לכם ראש חדשים', שימנו אותו ישראל חדש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חדש, כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול. כי בכל עת שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר, ועל כן אין לחדשים שם בתורה וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת במנותינו ממנו אחד בשבת ושני בשבת, כאשר אפרש (להלן כ ח), כך הזכירה ביציאת מצרים במנותינו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתנו, עכ"ל.

בנוסף למצווה זו נצטוו ישראל בשני מצוות:

הראשונה – עשיית הפסח ואכילתו כמצוותו, וכפי שפותח: "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית".

השניה – עשיית חג המצות "והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה'" (מפסוק י"ד ואילך).

הלומד את הפרשה מכאן ועד סופה בה נחלקת היא לשתי פרשיות שבתפילין, מתקשה להבין את סדר הפסוקים והמאורעות, ואף הפרשיות לכאורה כפולות ללא חידוש.

וננסה להציע ביאור בסדר הדברים ובעז"ה יהיו הדברים מבוארים.

יש להקדים שבגאולת ישראל ממצרים שני חלקים:

החלק הראשון – מכת בכורות ופסיחת ה' על בתי ישראל.

וכנגד זה, עשיית קרבן פסח על מצות ומרורים ואכילתו בחפזון.

וכפי שמבאר מורינו הרב שליט"א שהחפזון מלמד על כל היציאה שה' חישב את הקץ ועדיין לא הגיע זמנם ליציאה – ולכן יוצאים הם בחפזון ובמהירות (בשונה מהגאולה העתידה "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו") וזה החלק הראשון שה' אומר למשה שילמד לישראל – מצוות הפסח.

ואף שלכאן זה פלא שהרי מצוים את ישראל מצד אחד לאוכלו בחפזון, ומאידך אומרים להם "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" הרי שהבן שואל מדוע לאכול בחפזון אם איננו יכולים לצאת.

החלק השני – היציאה עצמה ממצרים, והוא ביום, ועליה ה' אומר למשה "והיה היום הזה לכם לזכרון", ובהמשך "ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים". ויש להתבונן שהפסוק הזה נאמר בלשון עבר 'כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם'.

וכדברי הגמ' (ברכות ט.):

אמר רבי אבא: הכל מודים, כשנגאלו ישראל ממצרים – לא נגאלו אלא בערב, שנאמר 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה', וכשיצאו – לא יצאו אלא ביום, שנאמר 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה'.

כשנבחין נראה שהחלוקה הזאת בין הלילה ליום חוזרת בכל הפרשה, אך אין הכוונה שהם ב' דברים נפרדים לגמרי אלא משלימים זה את זה, כמש"כ בהמשך: "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים".

ואין הכוונה שיצאו ממצרים בלילה אלא כמו שמסיים: "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם".

לפיקך אף החלוקה בין חג הפסח לחג המצות אינה חלוקה לשני עניינים שונים, כמו שהיה אפשר להבין לכאורה בפר' אמור ובפר' פינחס שהתורה מחלקת את זה לשני חלקים:

א. "בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש בין הערביים פסח לה".

ב. "ובחמשה עשר לחודש הזה חג המצות לה".

וכן בפר' פינחס: "ובחודש הראשון בארבעה עשר יום לחודש פסח לה" "ובחמשה עשר לחודש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל", שנראה שיש את ארבעה עשר שהוא פסח, ואת חמשה עשר שהוא חג המצות, שהרי בפר' ראה נאמר: "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני", כלומר שכל חג המצות הוא על הפסח, וכשנתבונן אף שיש כאן את החלק של הלילה והגאולה וכנגדו - הפסח, ואת החלק של צורת היציאה שהוא החלק של היום וכנגדו - המצות, הם דבר אחד שאוכלים שבעת ימים את המצות על הפסח.

עם ההבנה הזאת שיש כאן שני חלקים, ננסה לעמוד בקיצור על המשך הפרשה.

בדברי ה' למשה שיאמר לישראל נאמרים שני החלקים: הן את מצות הלילה והפסח, והן את זכירת היום ועשיית חג המצות ז' ימים.

אך יש להתבונן האם משה אמר לישראל את שני החלקים מיד, או שקודם היציאה אמר רק את מצוות הפסח ולאחריה את המצות.

כאשר אוסף את זקני ישראל נראה שמצווה אותם רק על הפסח: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח", ומצווה אותם הן על פסח מצרים והן על פסח דורות: "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם", אך לא רואים שאמר להם דבר מחג המצות.

וכן אנו אומרים בהגדה:

'מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ' וכו'.

הרי שמצוות המצה היא בגלל צורת הגאולה.

וכפי שרואים בהמשך: "וישא העם את בצקם טרם יחמץ".

וכמו כן:

"ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם".

ורק אחרי שנגאלו אפשר לומר להם:

"זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים ולא יאכל חמץ".

וביותר שיש לתמוה אם ידעו ישראל שיצאו באותו הלילה, מדוע באמת לא הכינו להם צידה לדרך?

אך אם נאמר שמשה עדיין לא ציווה על מצוות חג המצות – מיושב, שעדיין לא אמר להם משה את שאמר לו ה': "כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם", ולא ידעו שבלילה זה הם יוצאים.

כי כל צורת היציאה בחפזון היא כשלא יודעים מהדבר, ולכן משה עוד לא ציווה אותם על עניין המצות, וכשיצאו יצאו בחפזון ולא יספיק בצקם להחמיץ ובוזה יהיה הסמל של יציאת מצרים בחפזון דישראל.

וא"כ יש ב' חלקים בחפזון יש את אכילת הפסח בחפזון שזה כנגד חפזון דמצרים או דשכינה עי' ברכות ט ובמכילתא כאן, ויש את היציאה בחפזון שזה חפזון דישראל ביציאה עצמה.

אם כן סדר הדברים כך הוא:

ה' ציווה את משה על שתי המצוות, ומשה ציווה לישראל רק על מצוות הפסח.

לאחר מכן מבארת התורה מה שהיה בחצי הלילה שה' הכה כל בכור וגאל את ישראל וצורת הגאולה והיציאה עצמה.

ולאחר מכן משלימה התורה את מצוות הפסח ובעיקר מה ומי אסור באכילתו וזה לא היה נצרך לכותבו לפני מכת בכורות.

ולאחר מכן מצוה ה' את משה: "קדש לי כל בכור".

אך משה כשמגיע לישראל מקדים קודם ציווי קדושת הבכורות את שנצטווה לעיל לומר לישראל – במצוות חג המצות.

ובאותם לשונות ממש שציווהו ה' לעיל מצווה את ישראל כעת:

ה' אמר לו: "והיה היום הזה לכם לזכרון".

והוא אומר לעם: "זכור את היום הזה".

ה' ציווהו ללמד לישראל ביעור החמץ ואכילת מצה, ואכן משה מצוה את ישראל: "שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה', מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך".

וזוהי הפרשה הראשונה שאנו שמים לאות ולזכרון שה' הוציא את ישראל ממצרים, והכוונה ליציאה עצמה, כמו חג המצות שמסמל את היציאה עצמה שהייתה ביום.

ואילו בפר' הבאה משה אומר לעם: "והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך", ורק כעת משה מצווינו על פדיון הבכורים שהוא כנגד מכת בכורות כמו שנאמר: "ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה".

ואף פרשה זו היא לנו לאות על ידנו ולטוטפות בין עינינו – וענינה זכרון מכת בכורות והנס וההבדלה העצומה שעשה לנו ה' במכת בכורות והגאולה הגדולה שהייתה בלילה.

ובסיפור יציאת מצרים יש בפר' כאן ג' מצוות: א. בפסח – "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם". ב.

במצה – "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ג. בפר' הבכורה בשאלה "מה זאת".

וננסה להבין דרך שאילת הבנים מה הנושא בכל אחד ואחד מהמצוות, בפסח מבארים רבותינו שזה שאלת הבן הרשע 'מה העבודה הזאת לכם' וצריך להבין מדוע הוא שואל דווקא על הפסח.

וכן יש להבין מדוע שישראל שבים לה' וכורתים ברית הן בזמן חזקיהו והן בזמן יאשיהו זה מתבטא בהקרבת קרבן פסח בצורה נפלאה כמבואר בפסוק שם בדה"י, וכן רואים בתחילת יהושע שכשישראל נכנסו לארץ עדיין חרפת מצרים היתה עליהם וכשנטהרו ממנה ומלו בשר ערלתם מיד עושים קרבן הפסח.

וכן מדוע דווקא הקרבן הזה נקרא '**קרבן ה'** בפר' בהעלותך, ואולי הקרבת הפסח אינה כשאר קרבנות אלא קודם שה' יפלה בין מצרים ובין ישראל, ישראל מצדם צריכים לעבוד את ה', ועבודת ה' הזאת היא על ידי 'משכו ידיכם מעבודה זרה' ו'כמ"ש ביחזקאל כ' "ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו", והמכילתא מבאר את זה על "משכו וקחו לכם צאן" כלומר אין כאן רק סימן ואות על המשקוף ועל שתי המזוזות, וכן אין הפסח בא רק בשביל אכילתו בליל ט"ו אלא יש נושא מרכזי בפסח וזה הקרבתו וכל ישראל פורשים מעבודה זרה ודבקים בה' לבדו ועובדים את ה' בהקרבת קרבן ה', ועל זה נקרא יום י"ד עצמו פסח לה', ולאחר שמקריבים אותו ביום הפסח לה' שזה יד' ניסן אוכלים אותו בליל ט"ו בזמן ההפלאה עצמה.

וכן בזמן חזקיהו ויאשיהו שפורשים מע"ז הרי שמיד עושים קרבן הפסח וכורתים ברית לפני ה', וכן כשנכנסים לארץ ישראל מסירים מעלינו חרפת מצרים ונגשים לעבוד את ה' בקרבן הפסח, ועל זה שואל הבן הרשע 'מה העבודה הזאת לכם' שהוא הרי אינו חפץ במשכו ידיכם מן העבודה זרה ועבדו את ה' לבדו ועל זה אנו משיבים לו.

במקרא יש ה' פסחים: א. כאן בהפלאה הגדולה במצרים ובעשיית ישראל לעם. ב. בפר' בהעלותך בתחילת המסע לכיוון ארץ ישראל. ג. בכניסה לארץ בספר יהושע בגמר הסרת חרפת מצרים, שזה גמר היציאה וההתפרדות ממצרים והמעבר לשלב הבא שלב הכניסה לארץ שזה תכלית היציאה. ד. אצל חזקיהו המלך בשינוי הגדול שקורה בישראל באותו הזמן בגלות עשרת השבטים ובשוב יהודה לה' במקדשו. ה. ביאשיהו בתשובה הגדולה.

שבכל מקום שישראל מתקדמים במעלתם וזוכים למעלות גדולות מתחיל הדבר בהקרבת הפסח.

ואילו במצה הרי כמו שראינו יש כמה וכמה חלקים במצוה זו: א. החפזון של הלילה. ב. החפזון של הבוקר. ג. לחם עוני. אבל אם ננסה להבין מה החלק המרכזי של המצה זה 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה' וכו', וכמו שמתחילה הפר' 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים' ועל זה אומרת התורה 'והגדת לבנך' כלומר שבזמן שכבר גאולים צריכים לספר לו אף אם אינו שואל, ודווקא במצה הבן אינו שואל - כדרך העולם שמתי שהאדם נמצא בזמן הטוב אין הדרך לשאול.

ואף שזמנה של המצה הוא על יציאת היום וכנגד היציאה הזאת אנו אוכלים מצה שבעת ימים, אנו אוכלים אותה גם בלילה על הפסח, וכמו שאכילת המרור היא לא שבילילה היה שעבוד אלא שכשנגאולים אנו מזכירים את השעבוד והמרור שהיה במצרים, אף באכילת המצה בלילה אנו אוכלים אותה על הדבר שעוד לא הגיע, ובשונה מאכילת אבותינו במצרים שהיה על חפזון דמצרים או דשכינה, כאן אנו אוכלים בלילה ואומרים לבן 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' כלומר על החפזון שהיה ביום אף שזמנו עוד לא הגיע, וכדברי המשנה 'מצה זו שאנו אוכלים על שום שנגאלו אבותינו ממצרים' ובהרחבה יותר בהגדה עלי שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ.

והכל מתאחד באכילת קרבן ה' - הן עבודת ה' המושלמת שפורשים מעבודה אחרת ועובדים את ה' לבדו שהיתה ביד', הן השעבוד שכבר היה ונגמר ואנו אוכלים אותו בליל טו' על הפסח, והן הגאולה שעוד לא היתה בלילה והיתה רק בבוקר הכל נכלל בלילה הזה באכילת קרבן ה' במועדו, כלומר שבזמן שכבר גאולים צריכים לספר לו אף אם אינו שואל.

וכשהבן רואה שנולד לאביו פטר חמור ורואה שאביו עורפו הרי שהדבר מתמיה ביותר ואף הבן התם שואל מה זאת ועל זה אנו עונים 'בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים'.

בפר' ואתחנן שואל הבן החכם 'מה העדות והחוקים והמשפטים', הוא שואל שאלה כללית על כל המצוות מדוע אנו עובדים את ה', ועל זה עונים לו כמבואר שם 'עבדים היינו לפרעה ממצרים... ואותנו הוציא משם לתת לנו את הארץ', ואותו אנו מלמדים את תכלית העניין שהציאה היתה כדי להכנס לארץ, וממשיכים 'ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלוֹקינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה, וצדקה תהיה לנו' וראה שם ברמב"ן:

'ויצונו לעשות את החקים האלה' הנזכרים בעדות חקים ומשפטים, 'ליראה' אותו בעשותנו העדות זכר לנפלאותיו, '**לטוב לנו**' בעשיית החקים כי טובים הם, אין בהם חק שתהיה בו רעה כלל, אף על פי שלא נתברר טעמם לכל, '**לחיותנו כהיום הזה**' במשפטים, כי בכללם נחיה, וכלם טובים אין בהם רעה כלל, אבל כלם גורמים חיים טובים בסוף. והנה אנחנו חייבין לעשות רצון הבורא, שהוא א-להינו ואנחנו עמו וצאן ידיו, ואין בכל מצותיו רק טוב. ועוד שתהיה לנו צדקה לפני ה' אלהינו, ויתן לנו שכר טוב בעשיית כל המצות האלו. קרא גמול המצות "צדקה", כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו, אם יתן עוד שכר בעבודתו צדקה יעשה עמו: ועי' באב"ע עוד שי"א שכאן נרמז בתורה העוה"ב שזה הצדקה תהיה לנו מלבד לטוב לנו כל הימים, עי"ש.

הרי שהחכם שואל על עצם המצוות עצמם, ולו אנו משיבים הכל מתחילת הדברים מתחילת היותנו לעם עד התכלית הגדולה בביאתנו לארץ ישראל והטוב והצדקה שיהיו לישראל.